

POMOGÁTS BÉLA

Kelet-európai történetek

Vázlat Bodor Ádámról

A hatvanas évek közepén fellépő ifjú erdélyi magyar írónemzedék olyan irányban találta meg útját, amely addig igazából ismeretlen volt az ott kibontakozó elbeszélő irodalomban. Részletekbe menően ismerte a körötte élő, nem ritkán kaotikusnak tetsző emberi világot, a „hagyományos” realista ember- és társadalomrajzzal azonban nem érte be, valamiképpen a tapasztalatok mögé kívánt hatolni, mélyebben kitapintható összefüggéseket, rejtve maradt törvényszerűségeket keresett. Szilágyi István mítoszregényei, Bálint Tibor fantasztikus elbeszélései, Pusztai János groteszk epikai pamfletjei, Sigmond István képtelen történetei tulajdonképpen az általuk érzékelt tapasztalatok mögöttes világát kutatták, szinte mindig azzal a tanulsággal, miszerint nem a tolluk nyomán létrejött ábrázolás visel magán abszurd vonásokat, hanem ennek tárgya, az az úgynevezett „létező szocializmus”, amelynek világa (a maga képtelenségeivel) mára a történelem süllyesztőjébe került, és a mögöttünk lévő két évtizedben fellépő fiatal nemzedékek már valamiféle rémtörténetként, aligha valószínű rémtörténetként ismerkednek meg idősebb pályatársaikkal a ma is a szorongásos lélekállapot bélyegét magukon viselő beszámolóival. A nagyjából közös kelet-európai tapasztalat Romániában még inkább értelmetlen és embertelen volt, mint más kelet-közép-európai országokban: a Ceaușescu neve által fémjelzett romániai zsarnokság – a maga kíméletlenségével és abszurditásával – jóval értelmetlenebb és könyörtelenebb volt, mint az, ami a többi kelet-európai szovjet-vazallus országban volt tapasztalható. Bodor Ádám művei ennek az abszurd világnak a képét mutatják, törvényeit keresik, sohasem rejtik véka alá írójuknak azt a meggyőződését, miszerint a szülőföldjén talált hatalmi, társadalmi, emberi viszonyok szöges ellentétben állnak az ésszerűség és az emberség elemi követelményeivel. Teljességgel dehumanizált és irracionális világrenddel találkozunk írásaiban, ez a világrend nem kíván magyarázatot, legfeljebb bemutatást – ez utóbbira vállalkoztak Bodor Ádám írásai.

Kolozsváron született 1936. február 22-én hivatalnoki-földbirtokos családban. Apja, Bodor Bertalan banktisztviselő volt, 1944-ben Budapesten a Pesti Takarékpénztár és Hitelbank, valamint az Országos Pénzügyi Központ igazgatója lett, s minthogy ismert volt demokratikus elkötelezettségéről, szóba került, hogy a Debrecenben felállított ideiglenes kormány minisztere legyen. Ezt nem vállalta, családjával hazautazott Kolozsvárra, ahol kifosztott villája várta; ez később a Securitate kolozsvári központja lett. Az író kora gyermekkorában megismerte a zsarnoki hatalom kíméletlenségét, édesapját 1950-ben elítélték a Márton Áron püspök ellen folytatott kirakatperben, öt esztendő múltán megrokknva szabadult. Bodor Ádám a kolozsvári Református Kollégium diákja lett, 1952-ben néhány barátjával, így Palocsay Zsigmonddal és Veress Zoltánnal ifjúsági ellenálló szervezetet (Illegális Kommunis-

taellenes Szervezet) hozott létre, felháborították őket köznapis tapasztalataik, ahogy később minderről *A börtön szaga* (2001) című interjúkötetében beszámolt:

A történelmi háttér ismeretes: pár évvel korábban történt meg a kommunista hatalomátvétel, és javában folyt a leszámolás. A hatalom erejét, erőszakosságát, szigorát minden lehető eszközzel demonstrálta, főleg azzal, hogy tömegesen hurcolt el minden bírói ítélet nélkül, jobbra teljesen véten embereket különböző börtönökbe, bányákba, kényszermunkatáborokba, például követ törni a Duna-csatornához. De ha szükségesnek mutatkozott, egy-egy politikai per megrendezése sem állította különösebb gond elé a hatóságot.

A szervezkedő diákok valójában azokat az elképzeléseket fogalmazták meg, amelyek a Márton Áron-féle tervezetek is, így az önálló Erdély gondolatát, ez ugyanis szabad teret nyithatott volna valamennyi ott élő nép előtt, és egyenrangú nemzetek uniójaként kapcsolódhatott volna mind Magyarországhoz, mind Romániához – illetve mindenekelőtt egy egyesült Európához.

Az illegális diákszervezetet a román hatóságok hamarosan felszámolták, számos magyar fiatal került börtönbe, így Bodor Ádám és barátai is. Kemény megpróbáltatásokat kellett kiállaniuk a szamosújvári és más börtönökben, ráadásul az egykori vasgárdistákból toborzott „kápók” minden alkalmat felhasználtak, hogy megalázzák és megkínózzák a magyar fiatalokat. A fiatal író itt tapasztalta meg azt, hogy a 20. századi zsarnokságok milyen mértékben képesek tönkretenni az emberi személyiséget.

A különböző fázisokból álló tortúra – olvassuk a visszaemlékezésben – addig tartott, amíg a kiszemelt áldozat teljesen megtört, megtagadta múltját, családját, elveit, hitét, úgymond átnevelődött, és önmaga folyamatos gyalázásával minden tekintetben alávetett engedelmességről tett bizonyosságot. Ekkor gondjaira bízták egyik társának átnevelését. Ez rendszerint legközelebb barátja, sorstársa, vagy éppen rokona volt, akivel szemben ugyanolyan módszereket és válogatott kínzásokat kellett alkalmaznia, amilyeneket nemrég ő szenvedett el.

Bodor Ádám szuverén egyéniségét mutatja, hogy a rettenetes testi és lelki tortúrák ellenére személyisége épségben maradt, belső szuverenitása nem tört meg, ellenkezőleg, alkalmassá vált arra, hogy bemutassa és értelmezze az átélt szörnyű megpróbáltatásokat.

Szabadulását annak köszönhette, hogy társa, Palocsay Zsigmond édesapja, akinek Kolozsvár határában neves kertésze volt, időközben állami kitüntetést kapott, és a bukaresti kormány ennek következtében amnesztiában részesítette a fiatalokat. Bodor Ádám ezután gyári munkásként dolgozott, majd beiratkozott a református teológiára, 1960-ban fejezte be tanulmányait, a kolozsvári egyházkerületi levéltár munkatársa lett, 1964 és 1968 között egy másoló-fordító iroda alkalmazottja volt. 1965-ben jelent meg első elbeszélése az *Utunkban*, majd 1969-ben közreadták *A tanú* című novelláskötetét, ettől kezdve folyamatosan publikált romániai magyar és budapesti könyvkiadóknál. *A borbély* című elbeszéléseiből *Forró vizet a kopaszra!* címmel 1972-ben Bacsó Péter, *Plusz-mínusz egy nap* című írásából 1973-ban Fábri Zoltán, majd *A részleg* című elbeszéléseiből 1994-ben Gothár Péter készített filmet. A romániai diktatúra által bevezetett magyar-ellenes intézkedések miatt az író 1982-ben eltávozott szülőföldjéről, és Budapesten telepedett le, a Magvető Könyvkiadó szer-

kesztője lett. 1991-ben a Holmi című folyóirat szépirodalmi pályázatán *Természetrajzi gyűjtemény Sinistra körzetben* című novellájáért első díjat kapott, ennek nyomán jött létre a nevezetes regény. A Holmi szerkesztő bizottságának tagja, 2003-ban Kosuth-díjjal tüntették ki.

Az első elbeszéléskötetet K. Jakab Antal előszava vezette be:

Bodor Ádám novellái a megvilágosodásszerű felismerésnek azzal a kettősségével hatnak ránk, amely Platónnál a megismerés maga: meghökkentenek, mintha sohasem tapasztaltunk volna hasonlót, és megnyugtattak, mintha csak visszaemlékeznénk valamire, amit elfelejtettünk. Valahogy így vagyunk a szerzővel is. Meghökkenünk: hogyan lehetséges, hogy ez a Bodor Ádám a »kísérletezés«, a »szárnypróbálgatás« szakaszát egyszerűen átugorva, egyik napról a másikra a hazai magyar prózairodalom élvonalába emelkedett?

Ezt a hatást csak fokozták a továbbiakban az olvasók elé került írásai: 1974-ben a *Plusz-mínusz egy nap*, 1978-ban a *Megérkezés északra*, 1980-ban a *Milyen is egy hágó* című válogatás, 1981-ben *Zengazur hegység*, 1985-ben *Az Eufrátesz Babilonnál*, majd 1992-ben a *Sinistra körzet* című regény (vagy inkább elbeszélésfüzér) és a *Vissza a fülesbagolyhoz* című, addigi életmű egészéről áttekintést adó kötet. Tárcaelbeszéléseit 2010-ben *Az utolsó szénégetők* című kötetében jelentette meg, 2001-ben *A börtön szaga* címmel az ugyancsak Budapesten letelepedett erdélyi író társ, Balla Zsófia kérdéseire válaszolva tekintette át élettörténetét és adott képet írói munkásságáról, valamint elveiről. Az írói bejelentkezésről vallomást tevő, imént idézett vélemény érvényesnek tetszett a további elbeszélésekre is. Valóban, az írások magától értetődő természetességgel szőtték egymásba a valóságot és a képtelenséget, az élet köznapi folyását és a rémálomszerű eseményeket, a megszokott és a teljességgel szokatlan motívumokat. Igaz, az Erdélyben élő vagy ott jártas olvasó ismerősként mozog Bodor Ádám világában, ismerősek számára a színterek: az átalakulóban lévő régi városok, a havasok alatt megbúvó apró falvak, ismerősek az emberek, akik köznapi gondoljaik szorításában próbálják valahogy elviselhetővé tenni sorsukat, aztán ha kibuggyan belőlük a szó, furcsa emberi drámákat világitanak meg az érdeklődő előtt. Ezek a kisebb és nagyobb drámák alkotják a novellák tárgyi anyagát, nemegyszer groteszk konfliktusokat, amelyeket az író tömör és ötletes előadásmódja olykor még fel is erősít, képtelen helyzeteket teremtve, a közép-európai „abszurd” irodalom hagyományai szerint.

Az elbeszélő hang tárgyilagos nyugalmát és a párbeszéd mozgalmas realizmusát ezek a váratlanul fellépő groteszk fordulatok teszik félreérthetetlenül közép-európaivá. Bodor Ádám történetei mindig pontosan megrajzolt térben játszódnak, szereplőit néhány vonással is plasztikusan ábrázolja, párbeszédei olyanok, mintha az utcán, a piacon, a hivatalban leste volna el őket, az alakot öltő cselekmény mégis nehezen megfoghatóan bizonyul, legalábbis a novellaolvasás hagyományos mód-szereivel. A kronológiai rendre, analitikus lélektanra, drámai kompozícióra épülő klasszikus novellaformát a cselekmény különös sűrítése, a pusztán jelzésekre szorítókozó jellemzés váltotta fel, a történet végső kifejtését az olvasó csak sejtheti. Az abszurdba hajló groteszk történeteknek inkább az atmoszférája igazítja el az olvasót az író szándéka, mondanivalója felől, mint cselekménye, környezetrajza és dialógusai.

Jellegzetes példája ennek az atmoszférikus: sejtelmes és szorongató elbeszélés-módnak a többek által külön is méltatott (ahogy már szó esett róla, filmre is került) elbeszélés, *A részleg*, amely egy elhagyatott, szinte abszurd körülmények között élő büntetőtelepre küldött, bizonyára ártatlan asszony fogságának első néhány napját beszéli el. Az asszonyt, aki valamikor vélhetően kommunista funkcionárius volt, minden indoklás nélkül száműzték a világ végére egy hideg odúba, egy mentálisan sérült vénember társaságába, akitől sem segítséget, sem felvilágosítást nem remélhetett. Jóformán közönyösen fogadja vigasztalan sorsát, mint aki tudja, hogy a hatalmasok akarata ellen úgyszemint tehet semmit. A kiszolgáltatottság, mint a köznapi emberre kényszerített végzet, mondhatni a kelet-európai irodalmak nem egy alkalommal bemutatott jellegzetes élethelyzete, az erdélyi magyar irodalomban például Sütő András, Szilágyi István és mások írásaiban is rendszeresen megjelenik, mögötte nyilván személyes tapasztalatok állnak. A szorongásos elbeszélésről Balassa Péter *Az Enfrítész Babilonnal* című kötet ismertetésében a következőt írta:

A történelmi kiindulópontok világosan érzékelhetők [...]: ötvenes évekbeli retorziók, értelmetlen el- és meghurcolások, amikor az elhurcolók és a népbüfét betiltók sem tudják igazán, mi micsoda, mi miért történik, kik ők; árvaság és terror valahol Romániában, a Duna-delta környékén eltűnt apák, férfiak, széthullott családok. Ez a valóságos élménysorozat transzponálódik későbbi írásainak elbeszélőmódjává [...]

Valóban, a sztálinista terror és különösen a szinte elviselhetetlen romániai zsarnokság embertelen és képtelen atmoszféráját kevesen mutatták meg olyan érzékelhető hitelességgel, mint Bodor Ádám – a kiszolgáltatottság tapasztalatait ő maga is abban a kegyetlen világban szerezte meg.

Az elbeszélések írója mindazonáltal nem maradt meg a személyes élmények körében, „hőseit”, pontosabban esendő alakjait többnyire jelzesszerű, absztrakt térben helyezte el, ezek az emberek sohasem maguk irányítják sorsukat, mindig kiszolgáltatottak körülményeiknek, magának a történelemnek és a hatalomnak, pontosabban mások önzésének vagy rosszindulatának. Epikai absztrakciója mégis más, mint a nyugat-európai abszurd irodalomé: nem az emberi lét eleve adott, mondhatni, sorsszerű képtelenségét próbálja igazolni, inkább a társadalomban és a történelemben terjedő erőszakot, ésszerűtlenséget, a kártékony mítoszokat leplezi le. A közép-európai „abszurd” irodalom tulajdonsága ez, a magyar Örkény István, az ugyancsak erdélyi Páskándi Géza és Szócs Géza, a lengyel Sawomir Mrożek, a cseh Bohumil Hrabal, a román Marin Sorescu műveiből ismerős; ezek az írók nem az emberi lét tulajdonságának tekintik az emberi életet kíméletlenül korlátozó és pusztító képtelenségeket, hanem az emberi történelem bűnös kisiklásának, amelyet a hatalmi érdek, az uralomvágy és a fékezhetetlen erőszak okoz. Ennek a közép-európai abszurdnak a képviselője Bodor Ádám is, midőn kiszolgáltatott hőseiről groteszk képet ad, és szerencsétlen hányattatásaikat nyomon követi. Az abszurdítás, itt a közép-európai régióban, mindig is jelen volt a történelemben, és ennek az abszurdításnak volt az ijesztő (és mindmáig tulajdonképpen feldolgozatlan) példája mindaz, ami a magyarsággal az első világháború (majd a nagyhatalmi ítéletet mintegy megismételve a második világháború) után történt. A kétszeres Trianonra gon-

dolok, amely nemcsak az ország természetes egységét számolta fel, nemcsak a magyar kultúra ősi székhelyeit és műhelyeit szolgáltatta ki az új államok sovén hatalmi érdekeinek és indulatainak, hanem a nemzet egyharmadát is idegen és nagyrészt ellenséges uralom alá rendelte. Az erdélyi magyarság kivált fájdalmasan élte (és éli) meg mindezt, ez a történelmi trauma hatja át Bodor Ádám írásait is. Minderre még az is rárakódik, hogy mint áttelepült erdélyi író, Budapesten sem érezhette igazán otthon magát, a nemzeti sérelmekből fakadó szólamszerű „hazafiság” csak elidegenítette mindattól, amit Magyarországon kellett tapasztalnia. Önéletrajzi interjújában olvasom a következőket:

Én Erdélyben is egyenrangú polgárnak és egyenrangú magyarnak éreztem magam. Bár azt sem állíthatom, hogy e szándékkal bizonyos gyakorisággal ne találkoznék. Ám ha én ezzel érzelmileg megpróbálok azonosulni, akkor máris elismerem, hogy létezhetnek nálam magyarabbak, akik ezt velem akár éreztethetik is. A hülyeség, a fennkölt bunkóság, és nyilván a sovinizmus egy bizonyos állapotáról van itt szó: a magyar-magyar sovinizmusról. Ez egy osztódásra hajlamos nemzet tulajdonsága, amelyre a Trianon utáni állapotok meglepő módon, a várhatóval ellentétes módon hatottak. A nemzet egy bizonyos hányada kilencszáz-húsztól fogva kétségtelenül tudatlanabb, gögösebb és üresebb lett.

A nagyromán sovinizmus kíméletlensége mellett Bodor Ádámnak ezzel a Magyarországon tapasztalt, szólamokban kimerülő üres és ostoba nemzetieskedéssel is meg kellett küzdenie.

Mindez természetesen nyomot hagyott írásainak szellemi stratégiáján, az elbeszélésekben érvényesülő látásmódon és prózapoétikán, ennek természetéről, úgy tesz, Balassa Péter adott érvényes jellemzést. Az imént idézett elemzésében írta:

Bodor Ádám kötetének és egyes darabjainak egyaránt súlya, ereje van, talán nem utolsósorban attól, hogy világában a titok és a mélységes realitás szokatlan élességgel ütközik össze. Ehhez azonban különleges fegyelemre, feszítettségre, sűrítés és arányérzék kivételes keverékére van szükség. Ezekben a novellákban teljes világot, univerzumot kapunk, mégis szűkszavúan, minden mellébeszélés és – manapság ez meglepő – minden szubjektívabb ábrázolási technika nélkül.

Balassa Péter az elbeszélések szerkezeti zártságára és balladaszerűségére is felhívta a figyelmet:

Bodor írálya valószínűleg semmitől sem viszolyog jobban, mint bármiféle értelmezéstől, filozófiától, reflexiótól; csak a világ képét adja, emberi reakciókat és működéseket. Novellisztikája éppen ezért univerzumszerű – nem nyelvi, hanem atmoszférikus és tárgyi értelemben –, mert sikerül az elbeszélés, az elmondás pusztá, kopár fenntartásával, ezzel a pokoli malommal érzékeltetni a kelet-közép-európai táj egyik fő jellegzetességét, hogy eredményes kísérletek folynak és folynak a történelemérzékelés megszüntetésére. A balladisztikus novella ilyen értelmében az archaikus és brutális szabadságnélküliség formája.

Értelmetlennek tetsző köznapi küzdelmek, nemegyszer groteszk konfliktusok, képtelen emberi helyzetek – ezek adják Bodor Ádám novelláinak jellegzetes atmoszféráját. Ilyen atmoszférája van a *Vissza a fülesbagolyhoz* című elbeszélésnek is, ennek cselekménye különben a *Sinistra körzet* nyomasztó világát készítette elő. Szereplői kiszolgáltatott emberek: egyes szám első személyben beszélő narrátora a rendőrségnek tesz kisebb szolgálatokat, egy másik szereplője Musztafa Mukker-

mann, embertelenül kövér német-török kamionsofőr, akit a főszereplőnek meg kellene figyelnie, harmadik szereplője ugyancsak török, Adam Szelim, aki végül egy felrobbanó öngyújtó tragikomikus áldozata lesz. A történet színhelye egy határ menti város, ahol különféle emberek, különféle nemzetiségek, különféle civilizációk találkoznak. És a fülesbagoly? Ez a madár az erdőben él, s az erdő a természetes élet, az egyszerűség, a biztonság szimbóluma: ide vágyik vissza az elbeszélés ismeretlen erők között őrlődő, kiszolgáltatott főszereplője is. Idegenül sodródik a városban, a társadalom kiismerhetetlen labirintusában, de a „fák között jól érzi magát”. A groteszk motívumokból építkező elbeszélést enyhe nosztalgia szövi át: az elveszített belső béke, a társadalmi lét zűrzavarában elérhetetlen biztonság és nyugalom iránt, amely talán csak a természeti létben található, ha egyáltalán megtalálható.

Az idegenség, hogy az egzisztencialista bölcsélet egyik kulcskifejezését használjam: a „világba vetettség” szorongató lelkiállapota hatja át Bodor Ádám mind ez ideig leginkább sikeres regényét: a *Sinistra körzetet*, amely „egy regény fejezetei” alcímmel jelent meg 1992-ben. Hősének tulajdonképpen nincs neve, azaz volt neve valamikor, az azonban irataival együtt elveszett, amikor a politikai száműzöttekkel, az élet hajótöröttjeivel benépesített különleges övezetbe érkezett. Új nevét egy hegyivadász ezredestől kapta: Andrej Bodor. A vezetéknev bizonyára nem a véletlen műve, arra utal, hogy a regény írója valamiképpen azonosságot vállalt szerencsétlen hőisével, aki öt esztendőn át rótt a sinistrai büntetőtelep zezugos erdei útjait, s miután úgy érezte, mindent megtapasztalt, ráadásul száműzetésbe hurcolt nevelt fiát is megtalálta, megszökött egy fagyasztott marhahúst szállító kamionnal. Az ő sinistrai kalandjainak leírása adja a regénytörténetet. Kétségtelenül: szorongató történet, a kiszolgáltatottság, a megalázottság története egyfelől, és az erőszak, a hatalmi önkény históriája másfelől.

Sinistra erdős és hegyes vidék, valahol a Kárpátokban, a román–ukrán határon: elhagyott táj, barátságatlan, a regényben szüntelenül ős és tél van, mindig esik az eső, fú a szél, havazik. A körzetben összetört életű és megroppant gerincű emberek élnek, valamennyien magányosak, különcök, remeték. Erdőkerülő, útkaparók, az állami medvenevelő telep alkalmazottai, hideg főtt krumplival és répával táplálkoznak, denaturált szeszt kortyolgatva melegítik fel fázós tagjaikat, előbb persze faszé-
nen vagy valami rongydarabon szűrik át a veszedelmes italt, hogy ne legyenek betegek. Így is pusztít közöttük a „tunguz náthának” nevezett fertőző betegség, amely a messze ázsiai pusztákról érkezik rejtélyes utakon. A szerencsétlen száműzöttek és a talán még szerencsétlenebb őslakosok fölött a hegyivadászok az urak. „Itt minden a hegyivadászoké – világosítja fel a sinistrai körzetbe érkező Andrej Bodor álnevű álszáműzöttet az egyik őslakos. – Az a hely is, ahol lakni fogsz. Ők gondoskodnak itt a népről.” Ők, pontosabban parancsnokuk, a mindenkori ezredes, először Borcan ezredes, majd Coco Mavrodin. Erdőbiztosok, hegyivadászparancsnokok, élet és halál urai, akik mit sem haboznak, ha úgy látják jónak, hogy a „tunguz náthában” megbetegedett erdőlakókra rá kell gyújtani a kunyhót, legfeljebb jótékonysági cselekedetnek álcázzák a műveletet, és a mindenben kiszolgáltatott száműzöttekkel végeztetik el.

A *Sinistra körzet* nyomasztó világa a 20. század nagy politikai ellen-utópiáinak rokona. Azoknak a kasszandrai jóslatoknak vagy éppen tapasztalati tényekre épülő szorongásos vízióknak, amelyek a diktatórikus társadalmak veszedelmeire hívták fel a figyelmet. A kiszolgáltatottságra, az elidegenedésre, a törvényekkel nem szabályozott totalitárius hatalom irracionális következményeire. Kafka *Kastély*a, Huxley *Szép új világa* vagy Orwell 1984-e voltak ilyenek vagy éppen a mi irodalmunkban Szathmári Sándor *Kazochiniája*, Déry Tibor *G. A. úr X-ben*je, Karinthy Ferenc *Epepéje*. Mindegyik a totalitárius társadalmakat (a fasizmust és a kommunizmust) jelezte előre és leplezte le. Bodor Ádám *Sinistra körzete* sok tekintetben hasonlít hozzájuk, leginkább abban, hogy ez is a teljesen hitelesnek tetsző, apró valóságmozzanatok egymásra halmozása által hozta létre a szorongató irrealitás súlyos légkörét. Ezt a légkört tették azután még nyomasztóbbá a regény szürreális motívumai, például Borcan ezredes bőrből készült esernyője, amely gazdájának váratlan kimúlása után éjszakánként mint súlyos denevér szálldos Dobrin City sötét egén. Vagy a kegyetlenség módozatai, az erőszakos halál rafinált változatai: a történet egyik hőstét bedeszálják, nehogy továbbadja a kórt, egy másik szereplő karóba húzza magát, másokat felgyújtanak.

A Sinistra körzet mégis más, mint Kafka mitikus vagy Orwell racionalizált anti-utópiája. Mondhatnám, jellegzetesen román, pontosabban Ceausescu-korabeli. Mindezt nem pusztán a regényszereplők által viselt román, ukrán, magyar nevek (csupán néhány példát idézek fel: Puju Borcan, Elvira Spiridon, Aranka Westin, Izolda Mavrodin, Béla Bundășian, Nikifor Tescovina, Cornelia Illafeld és így tovább) teszik, nem is a geográfiailag körülhatárolható és azonosítható színhely: a Kárpátok hegyei, a Tisza, a ruszin határ, hanem elsősorban a regény által felidézett atmoszféra, társadalmi légkör és politikai szokásrendszer. Ennek a rendszernek valóságos „liturgiája” és „folklorja” van: egy sajátos (az idősebb magyarországi vagy romániai olvasók körében bizony jól ismert) „kultúra”, amelynek törvényeit, rendjét, lelki folyamatait az erőszak és a hazugság szabja meg. Sajátos „ellenvilág” épül ennek nyomán, olyan világ, amelyben a legkevésbé sem érvényesülnek azok a hagyományok, értékelvek és erkölcsi normák, amelyek az „emberi lényeket” teszik. Erre a különleges világra ugyanakkor nem a kirívó kegyetlenségek, nem a tobzódó erőszak a jellemző, nem is a titokzatosság vagy a rafinéria, azok a jellegzetességek, amelyeket a náci vagy a kommunista rendszerek erőszakos működését leleplező regények olvasója korábban megismert. Inkább a primitívség, az általános sivárság és bornírtság, a lélekölő unalom, az, hogy mindenki, nemcsak a száműzöttek és az őslakosok, hanem a foglárók, a hegyivadászok, a „gúnároknak” nevezett civil fogdomegek, sőt az ezredesek is csupán vegetálnak, még hozzá az emberi létezés alsó szintjén. Igazi emberi élet, értelmes munka, valamicske halovány remény itt nem jut senkinek. Bodor Ádám regénye – elbeszélésfüzére – így vált egy térben és időben meghatározható kelet-közép-európai rémálommá: a Ceausescu-féle kommunista diktatúra nagyszabású és hiteles epikus metaforájává. Metaforává, amelynek érvényességét a romániai diktatúra csúfos bukása sem szüntette meg.

A *Sinistra körzet* szorongató epikai világa: a romániai kommunista zsarnokság hiteles ábrázolása – a korábbi, hasonló témájú elbeszélések után – valóban kijelölte írójának előkelő helyét a kortárs magyar elbeszélő irodalomban. Tekintélyes szakirodalmi visszhangot keltett, Bodor Ádám munkásságát kismonográfia dolgozta fel, külföldön is sikert aratott: német, francia, olasz, norvég, dán, bolgár, szerb fordításban is az olvasók kezébe került. A következő regény: *Az érsek látogatása* (1999) valójában ugyanazt az elhagyatott és kiszolgáltatott világot mutatja be, mint a száműzöttek sorsát bemutató regény, csak hogy a történet idején, azaz a kommunista rendszer bukása után már nem a korábbi rendőri apparátus tartja kezében az emberi sorsokat, hanem az ortodox egyház néhány vezetője, akik különben azonosak a korábbi titkosrendőrség tagjaival. Az emberi kiszolgáltatottság, a hatalmasok dölyfössége egyébiránt ugyanazokat a kíméletlen társadalmi viszonyokat mutatja, mint amelyeket a korábbi regényben megismertünk. Az író ez idő szerint legújabb munkája, *Az utolsó szénégetők* (2010) című tárcagyűjtemény úgyszintén Bodor Ádám szorongásokkal küszködő hősei köré vezet, rövid rajzokban mutatja be a reménytelenül küszködő emberi sorsokat, a kiszolgáltatottság és a hatalmi önzés szomorú példáit, a rövid, nem egyszer abszurd és gyakran költői történeteket elégikus érzés hatja át.

Nem lehetne azt állítani, hogy az a történelmi szorongás, amely korai írásai óta áthatja munkásságát, idővel enyhült volna: Bodor Ádám ma is meglehetősen sötéten ítéli meg társadalmi tapasztalatait, és ma is a mítoszok látásmódjával és nyelvzetén értelmezi őket. Írásait és nyilatkozatait nem a bizalom, inkább a szorongás hatja át, és figyelve a hazai, illetve az erdélyi eseményeket, ez a szorongás csak erősödik, különös tekintettel a korszakos nemzedékváltás várható következményeire. A fent idézett önéletrajzi interjújának végén olvashatók a következők:

Nem az asszimiláció rémétől tartok, sokkal inkább attól, hogy az a társadalmi közeg, amelyben ma az erdélyi magyarság él – túl politikai érdekeken, mesterségesen gerjesztett indulatokon –, egyszer csak valóságosan is elridegül, és irántunk ez az új nemzedék természetes indíttatásainál fogva is érzéketlenné és idegenné válik. Akkor pedig nincs többé maradás. Érzelmileg a kirekesztettség tudatával nem lehet megmaradni, sem tisztességgel helytállni. A megmaradás, a méltóságteljes túlélés távlatait csak kiegyensúlyozott gazdasági és társadalmi viszonyok között lehet elképzelni, egy sokkal érzékenyebb partnerség körülményei között. Egymás érdekeinek, értékeinek megbecsülése, kölcsönös tisztelete csakis harmonikus egzisztenciális és morális viszonyok között lehetséges, olyan fokú stabilitásban, amelyben az ember saját sorsával már annyira elégedett, hogy fogékonyvá válik szomszédja mássága, sajátos intézményei iránt, sőt közelségének, mint tulajdon gazdagságának örülni is tud. Jelenleg minden jel arra mutat, ettől mérhetetlen távolságra vagyunk.